

Ш А Р Л О Т Т А

РОБЕСП'ЄР

Кредо

Харків
«Фоліо»
2017

Вступ від авторки

[■]

Я думала, що час, який руйнує все, знищить і наклеп, що спотворив добрий образ мого нещасного брата Максиміліана. Минуло тридцять три роки [Цю частину «Спогадів Шарлотти Робесп'єр» було написано у 1827. — А.¹], як моїх двох братів було вбито. Виросло ціле покоління, а хибна думка про Максиміліана, замість того щоб поступитися місцем правді, лише поширюється і посилюється.

Я б дуже хотіла розвіяти цю страшенно упереджену думку, однак певні особи, які переймалися моїм становищем, порадили мені нічого не розповідати, бо це, певна річ, сприятиме тому, що мої свідчення буде взято під сумнів, а мене звинувачено в необ'єктивності. Я послухалася їхніх порад, і, мабуть, дарма. Я не знала,

---

¹ А. — Альбер Лапонере, республіканець і полум'яний шанувальник Максиміліана Робесп'єра. Саме він переконав Шарлотту Робесп'єр написати спогади про її братів Максиміліана і Огюстена, вождів Великої французької революції. Пізніше він написав статтю «Люди-принципи» (див. «Додаток 2, с. 186») — передмову до цих спогадів, які помістив як додаток до виданої ним збірки творів Максиміліана Робесп'єра. У тексті «Спогадів...» і далі містяться його примітки.

що мені приписували листи проти мого старшого брата, для того щоб посилити висунуті проти нього звинувачення.

Я не впевнена, що на мого молодшого брата було зведено наклеп, як і на Максиміліана, і навіть чути про таке не хочу. Але я знаю, що його вбили за те, що він сказав: «Я поділяю чесноти свого брата». Ця заява стала для нього смертним вироком... Якою ж мораллю керувалися люди, що прирекли на смерть найзавзятіших демократів?

Та їм цього було замало, і вони продовжили переслідувати свої жертви навіть після того, як поклали їх у могилу. Стративши добру людину, непідкупного Максиміліана, кати взялися його звинувачувати з такою завзятістю, що мій бідний брат виглядав негідником не лише на батьківщині, але й в інших країнах. Вони скрізь виливали на нього свою жовч: у брудних пасквілях, газетах, біографіях і навіть у романах. Вони доклали всіх зусиль, щоб ввести в оману більшість народу, укупі з мислителями, які неминуче б відкрили собі очі на правду, якби захотіли взяти на себе клопіт відділити її від безглуздої та ганебної брехні, що очорнила пам'ять про моїх братів.

Негідники більше переймалися, як поширити брехню, ніж тим, як докопатися до правди.

Утім, я не можу повірити, що серед стількох людей, завжди готових прийняти хибну думку, не знайшлося принаймні декількох, які не готові судити інших, які задумуються над безглуздістю звинувачень, що нависли над моїми братами. Звинувачень, які позбавлені доказів і базуються лише на неприязні їхніх ворогів.

Правда для одних неприємна, інші до неї байдужі. Ось чому її приховують століттями. Честь і хвала вільним від пересуду душам, що присвячують себе торжеству правди.

Якщо існують люди, які були зацікавлені очорнити моїх братів, викривити їхні наміри, то принаймні наступні покоління, які мають виключне право давати оцінку видатним особистостям, доведуть їхню невинуватість і відновлять факти з правдивої точки зору. Тим, хто вперто дотримується хибної думки про моїх братів і попри всю очевидність вважає, що вони заслуговують на суворий осуд, що все ще поширений в багатьох головах, варто було б замислитися хоча б над тим, що двоє людей, які усе своє життя практикували добропорядність, не могли зненацька стати негідниками. Великий поет мав рацію, коли казав:

*Ти знаєш: хто в гріхи великі вдатись має,
Той завжди з огріхів маленьких починає,
Хто має Божеський закон переступить,
Той приписи земні порушує щомить,
Бо, як приречено від мудрої природи,
Ведуть до злочину помилок довгі сходи.
Ніколи ще ясних невиннощів чоло
Не повивалося одразу в темне зло.*

Расін. Федра (переклад М. Рильського)

О брате мій, Максиміліане! Якби, віддаючи данину твоїй пам'яті, я могла передати усім чесним і добропорядним душам такі переконання і погляди, які були у тебе! Від самого народження ти не припиняв

дотримуватися справедливості і проявляв її гідними похвали вчинками. Про це знають і можуть підтвердити усі, хто був з тобою знайомий, проте, досі ніхто з них не наважився сказати — такого великого страху нагнали на них твої вороги. Ах! Якби у душах твоїх наклепників залишилися хоч якісь людські почуття, вони б розривалися від каяття!

О брати мої! Мої дорогі й бідолашні брати! Скільки ж вам довелося страждати, бачачи у людях стільки підступності! Ви б страждали ще більше, якби знали, що брехня ваших ворогів увінчалася успіхом, на який вони сподівалися. Та ви не могли такого передбачити: ваша совість запевнила вас, що ніщо не здатне заплямувати добре ім'я. Щаслива безтурботність, яка не знайома негідникам! Єдине, чого вони не змогли вас позбавити, і єдина втіха сестри, яка вас шанує і за вами плаче.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

[■]

Дитинство Максиміліана Робесп'єра. — Смерть його матері і батька. — Початок навчання у коледжі в Аррасі. — Його розваги. — Історія з голубом. — Він вирушає до паризького коледжу Людовіка Великого. — Його блискуче навчання. — Він — улюбленець викладачів і однокашників. — Він — захисник пригноблених. — Він вивчає право. — Він стає адвокатом Паризького парламенту. — Мотиви, що спонукали його до вибору цієї професії.

Максиміліан був найстаршим з чотирьох дітей. Він мав брата і двох сестер. Наш батько був адвокатом у провінційній раді Артуа. Він мешкав в Аррасі, де заслужив велику шану за свою чесність і порядність. В місті його усі поважали і любили. Ми мали горе втратити матір у віці, коли особливо потребували її уважної турботи і ніжного піклування. Максиміліанові було лише сім років. Я була молодша за нього на рік і вісім місяців. Нашому молодшому братові пішов другий рік, наскільки я пам'ятаю, він був

[9]

ще немовлям. Що ж до нашої молодшої сестри, їй було, здається, три або чотири роки.

Хоч якою я була малою, та я досі пам'ятаю маму, і ці спогади, через більше ніж шістдесят років, розчулюють мене і зволожують мої очі. О, як може не зберегтися в пам'яті така чудова мати! Вона так нас любила! Максиміліан теж не міг згадувати про неї без емоцій: щоразу, як ми говорили про неї під час своїх задушевних розмов, його голос починав мінятися, а очі наповнювалися сльозами. Вона була чудовою матір'ю і не менш чудовою дружиною. Її смерть, наче блискавка, вразила серце нашого бідолашного батька. Він був безутішний. Ніщо не могло відволікти його від цього горя. Він більше не ходив до суду, не займався справами, він був увесь переповнений і змучений горем. Йому порадили на якийсь час кудись поїхати, щоб розвіятися. Він послухав і вирушив у подорож. Але, на жаль, більше ми його не бачили. Безжалісна смерть забрала в нас і його, як вона вже вкрала нашу матір. Я не знаю, де йому судилося померти. Мабуть, він не зміг витримати горя, що на нього навалилося.

Таким чином, ми залишилися сиротами без батька й матері. Важко навіть уявити, як вразила Максиміліана смерть батьків. Він став зовсім іншим. Досі, як і усі діти його віку, він був непосидючим, безтурботним, пустотливим хлопцем; та коли, як найстарший, побачив себе, так би мовити, головою сім'ї, він став статечним, розсудливим, працьовитим, серйозним і вимагав такої ж серйозності від нас. Тепер, якщо він і приєднувався до наших ігор, то лише аби

керувати. Він нас дуже любив і прямо-таки засипав уважною і ніжною турботою.

Ми залишилися без підтримки, одні в цілому світі, ми потребували, щоб хтось прийшов на допомогу. Дві сестри мого батька забрали мене і сестричку до себе; матеріні батьки взяли на себе клопіт доглядати Максиміліана і нашого молодшого брата Огюстена. Першого віддали до колежу в Аррасі, де він за короткий час досягнув великих успіхів, чим здивував своїх викладачів. Його схильність до навчання дуже прикладалася до його обов'язків. З малого віку він демонстрував м'яку та справедливу вдачу, за що його усі любили. Він рідко брав участь у розвагах та іграх зі своїми приятелями. Він більше любив побути наодинці і міг годинами перебувати у роздумах. Йому подарували голубів і горобців, якими він дуже опікувався, і зазвичай проводив з ними вільний від науки час.

У наклепницьких біографіях, де мого брата Максиміліана зображали найчорнішими барвами, я вичитала, що його найулюбленішою дитячою забавою були тортури над тваринами, що він обожнював відрубувати пташкам голови, аби наловчитися потім відрубувати їх людям. Це ж як треба зневажати людей і вважати їх зовсім безглуздими, аби підкидати їм такі нісенітниці. Як? Мій брат, навчаючись у школі, тобто за п'ятнадцять чи двадцять років до того, як Гільйотен винайшов знаряддя тортур, що носить його ім'я, збудував, на думку цих біографів, невеличку гільйотинку, за допомогою якої розважався обезголовленням пташок! По правді кажучи, читачів цих «Спогадів» мало б образити спростування подібних

Зміст

[■]

Вступ від авторки	5
Розділ перший	9
Розділ другий	17
Розділ третій	31
Розділ четвертий	52
Розділ п'ятий	66
Лист Шарлотти Робесп'єр редакторові газети «Універсель»	90
Лист Шарлотти Робесп'єр до свого молод- шого брата	92

[■]

ДОДАТОК 1	95
Промова Робесп'єра перед народом на святі на честь Вищої Істоти	97
Промова Робесп'єра у хвилину, коли «атеїзм» щезає і на його місці з'являється «мудрість»	99
Промова Робесп'єра щодо свободи преси	101

Промова Максиміліана Робесп'єра щодо війни	126
Продовження промови Максиміліана Робесп'єра щодо війни	156
ДОДАТОК 2	179
Думка Наполеона про Робесп'єра	181
Люди-принципи. <i>Альбер Лапонєре</i>	186
Будинок родини Робесп'єр в Аррасі	210
Заповіт Шарлотти Робесп'єр	217

Громадсько-політичне видання

РОБЕСП'ЄР Шарлотта

КРЕДО

Переклад з французької

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *А. М. Гончаченко*
Художній редактор *О. А. Гугалова*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *В. А. Муфликін*
Коректор *Л. І. Вакуленко*

Підписано до друку 05.04.17. Формат 60×90 ¹/₁₆.
Умов. друк. арк. 14,00. Облік.-вид. арк. 8,91.
Тираж 5015 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: market@folio.com.ua
Інтернет-магазин:
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Робесп'єр Ш.
P58 Кредо / Шарлотта Робесп'єр; пер. з франц. П. Мигалія; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. — Харків: Фоліо, 2017. — 219 с.

ISBN 978-966-03-7791-2.

Видатного діяча Великої Французької революції Максиміліана Робесп'єра (1758—1794) спочатку вважали уособленням усіх людських чеснот і справжнім представником народу, а потім звинувачували у розв'язанні кривавого терору, називаючи тираном і дияволом у людській подобі.

«Кредо» — це спогади його сестри Шарлотти, розповідь про життя, діяльність і погляди Максиміліана та його молодшого брата Огюстена, що був його споборником; це своєрідна спроба відновити справедливість.

Видання також містить роздуми Наполеона про Максиміліана Робесп'єра (імператор добре знав Огюстена Робесп'єра, багато чув від нього про його старшого брата і був обізнаний з поглядами останнього), кілька промов самого Максиміліана Робесп'єра, деякі документи, що стосуються родини Робесп'єрів, а також есей Альбера Лапонере «Люди-принципи», що є вступом до однієї з перших публікацій книжки Ш. Робесп'єр.

УДК 94(44)
ББК 63.3(4Фра)